

ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Παραγωγή με θέματα *Ματ-, Μετ-, Μητ-, Μοτ-*

1. Στην εργασία του για τα βουλγαρικά βαφτιστικά, ο Weigand εξετάζει το σχηματισμό των συντομευμένων μορφών τους (Kurzformen / Syntoma)¹. Υποστηρίζει ότι, λόγω δυσκολιών στην προφορά των ακεραίων τύπων των ονομάτων, παρουσιάστηκε επιτακτικά η ανάγκη να περικοπούν. Αποβλήθηκαν ολόκληρες συλλαβές (Elisaveta > Veta) ή μεμονωμένοι φθόγγοι (Kosto > Koto). Οι μορφές αυτές ήταν κατάλληλες για προσφώνηση, διότι ήταν δισύλλαβες και έληγαν σε φωνήεν, δηλαδή ήταν εύηχες και εύκολα κατανοητές.

Η παραγωγή έγινε με επιθήματα, τα οποία είχαν αρχικά κυρίως υποκοριστική σημασία, στη συνέχεια όμως μετατράπηκαν σε απλά σχηματιστικά στοιχεία (Formantia), τα οποία προσκολλούνταν στην τελευταία συλλαβή του ονόματος αναλογικά με άλλα, στα οποία αποτελούσαν μέρος του θέματος. Το Konstantinos, π.χ., χωρίστηκε σε Kosta και Dina και με προσθήκη επιθημάτων προέκυψαν οι μορφές Kostaki και Dinčo. Και τα δύο μπορούν να περικοπούν με τη χρήση σχηματιστικών στοιχείων (Formantia), Kosta > Koto, τα οποία κατά τη γνώμη του είναι τα εξής:

t,	c,	č,	š		
k,	t,	c,	č,	š,	l
t-d,	j,	jn,	jk,	jč,	š

1.1. Στηριζόμενος στην εναλλαγή των σχηματιστικών αυτών στοιχείων, ο Weigand προσπαθεί να ταυτίσει συγκεκριμένους τύπους βαφτιστικών (= BA) με τον ακέραιο, όπως ενδεικτικά παρακολουθούμε στον ακόλουθο πίνακα:

	t	c	č	š
Dimitrij:	Mito	Mico	Mico	— ²
Matej:	Mato	Maco	Mačo	Mašo
Metodij:	Meto	Meco	Mečo	Mešo

1. G. Weigand, «Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen», *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, 26-29 (1921) 108 κ.ε.

2. Τη μορφή *Μίσιος* την αποκλείει για το *Δημήτριος*, διότι κατά τη γνώμη του ταυτίστηκε

1.2. Οι μορφές που παραθέτει ο Weigand για τη βουλγαρική ήταν ολοφάνερα πολύ διαδεδομένες, διότι τις συναντούμε συχνά και από την ελληνική πλευρά των συνόρων. Όμως, σε αντίθεση με το πολύ συνηθισμένο *Δημήτριος*, τα *Ματθαίος* και *Μεθόδιος* είναι άγνωστα στους ντόπιους πληθυσμούς της περιοχής μας.

2. Κατά την προφορική μας έρευνα στο νομό εντοπίσαμε ανάμεσα στις άλλες και τις εξής μορφές του *Δημήτριος*³: *Ματάκος* (κοινό)⁴, *Μάτρος* (Νιγρίτα), *Ματλάγκας* (Πεντάπολη), *Ματσιάκος* (Πεντάπολη), *Ματσάρας* (Πεντάπολη), *Μουτός* (κοινό), *Μουτάκος* (Μ. Σούλι, Νιγρίτα), *Μουτός* (Λευκοθέα), *Μουτούκας*, *Μουτούλας* (Νιγρίτα), *Μουτλός* (Κρηνίδα), *Μουτρός* (Κρηνίδα), *Μούτσιος* (Κρηνίδα, Μ. Σούλι, Ροδολίβος), *Μουτσής* (Κ. Καμήλα)⁵. *Τάκος*, *-ης* (κοινό), *Τιτός* (κοινό), *Τουτός* (Βιτάστα), *Τουτός* (Νιγρίτα), *Τούκας*, *-ης* (Νιγρίτα), *Τούσιος* (κοινό), *Τούσκας* (Ηράκλεια, Μεσολακκιά).

2.1. Επομένως το πολύ συνηθισμένο ΒΑ *Δημήτριος* παρουσιάζεται σε τρεις μορφές, με θέματα που αρχίζουν από Δ-, Μ-, Τ-. Παρατηρούμε ότι για τη δημιουργία των συγκεκριμένων μορφών χρησιμοποιήθηκε ως θέμα όχι μόνο μια συλλαβή του αρχικού ονόματος αμετάβλητη, όπως υποστηρίζει ο Weigand, αλλά ότι ακόμη εναλλάσσονται τα φωνήεντα -α-, -ο-, (-ου-), -ι-, -ε-, δηλαδή όλα όσα διαθέτει η νέα ελληνική.

Στο παρόν άρθρο μας εξετάζουμε την παραγωγή με θέματα που αρχίζουν από *Ματ-*, *Μετ-*, *Μητ-*, *Μοτ-* και τις μορφές με ουρανωμένο -τ-, δηλαδή *Ματσ-Μασ-*, *Μετσ-Μεσ-*, *Μητσ-Μησ-*, *Μοτσ-Μοσ-*, τα οποία αποτελούν το 20% περίπου των μορφών που κατά τη γνώμη μας είναι εξελίξεις του *Δημήτριος*.

ήδη με το *Μιχαήλ*. Συμπτώσεις όμως σε μορφές διαφορετικής προελεύσεως δεν είναι σπάνιες. Από την προφορική μας έρευνα στο νομό Σερρών σημειώνουμε ότι η μορφή *Τάκης*, -ος ταυτίζεται τόσο με το *Δημήτριος*, όσο και με το *Χρήστος*.

3. Οι μορφές ΒΑ που αναφέρουμε εδώ ανήκουν αποκλειστικά σε ντόπιους πληθυσμούς. Τα παραπάνω χωριά ήταν ελληνόφωνα με εξαίρεση την Κ. Καμήλα και Λευκοθέα, που ήταν δίγλωσσα. Τη μορφή *Τούσιος* την εντοπίσαμε και σε λατινόφωνους Βλάχους στην Οινούσα, τη μορφή *Τούσκας* σε λατιν. βλάχους στην Ηράκλεια.

4. Με τον όρο «κοινό» χαρακτηρίζουμε τις μορφές που συναντήσαμε σε πέντε τουλάχιστον μη γειτονικά χωριά του νομού. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάναμε προφορική έρευνα σε όλα. Είναι μάλλον αδύνατο να βρει κανείς τους κατάλληλους ανθρώπους στα 130 χωριά του νομού και στους πέντε δήμους —άλλωστε η χρονοβόρα αυτή εργασία θα απαιτούσε πολύ περισσότερο χρόνο από τη ζωή ενός μόνον ερευνητή. Η συλλογή μας των ΒΑ και επωνύμων (=ΕΠ) στηρίζεται σε μακροχρόνια συστηματική εργασία στα Δημοτολόγια (=ΔΗ) και Μητρώα Αρρένων (=ΜΑ) των δήμων και κοινοτήτων του νομού, εξαιρουμένων ελαχίστων προσφυγικών. Τα ΔΗ προσφέρουν στοιχεία μέχρι τα μέσα περίπου του περασμένου αιώνα, καθώς και την καταγωγή. Τα ΜΑ είναι παλιότερα κατά μία γενιά, όμως δεν δηλώνουν την καταγωγή και έχουν πολλά τυπογραφικά λάθη. Λάβαμε υπόψη μας και τα δύο.

5. Οι μορφές που αρχίζουν από Δ- είναι κοινές της νέας ελληνικής, πρβ. Α. Μπούτουρας, *Τα*

Εφαρμόζουμε τη μέθοδο του Weigand στην ελληνική και προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε τη σημασία ΕΠ τα οποία είναι ανερμήνευτα ή για τα οποία προτείνονται οι πιο απίθανες ετυμολογήσεις, συνήθως τουρκικές, σλαβικές, αλβανικές, ακόμη και γερμανικές⁶.

3. Θέματα με σχηματιστικό στοιχείο -τ- (πριν από μπροστινό φωνήεν -τ̂-).

3.1. Θέμα *Μα-τ-*: *Μάτας*, *Μάτος*, *Μάτης*, *Μάτιος*

Το ΒΑ *Μάτα* το ταυτίζουν με το *Μαυρομάτα* οι ντόπιοι στο Μ. Σούλι, με το *Σταματία* οι ντόπιοι στην Πρώτη και οι Βλάχοι στην Ηράκλεια. Το ΒΑ *Ματούδα* το ταυτίζουν με το *Μαυρομάτα* οι ντόπιοι στην Πεντάπολη. Οι μορφές είναι ευρύτερα γνωστές: Ο Μπούτουρας ταυτίζει τις μορφές *Μάτης*, *Ματέλης* με το *Σταμάτης*, τις μορφές *Μάτα*, *Ματή*, *Μάτω* με το *Σταματία*⁷. Τη μορφή *Ματα* ταυτίζει με το *Θωμάς* ο Κατσάνης για το Νυμφαίο⁸.

Υπάρχει επομένως σύμπτωση περισσότερων ονομάτων σε μια ή περισσότερες παράγωγες μορφές τους. Εμείς πιστεύουμε ότι πρόκειται αρχικά για μορφές του *Δημήτριος*, που απετέλεσαν τη βάση τόσο για τη δημιουργία του *Σταμάτης* με επίδραση του ρήματος *σταματώ*, όσο και του *Μαυρομάτα*. Αξίζει να σημειώσουμε ότι, ενώ οι μορφές *Μάτης*, *Μάτας* κτλ. ταυτίζονται αποκλειστικά με το *Σταμάτης* λόγω πλησιέστερης ηχητικής σύμπτωσης, η μορφή *Ματάκος*, η οποία είναι κοινή στο νομό, ταυτίζεται μόνον με το *Δημήτριος*.

3.2. Το αρχικό θέμα *Ματ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Ματάκος*, *Ματακάκης*, *Ματακούδης*, *Ματάγκας*, *Ματαράγκας* (πρβ. μεσν.: *Ματαράγγος*, *Ματαραγγίδης*)⁹, *Ματάλας*, *Ματούλας*, *Ματλάς*, *Ματλόκος*, *Ματανάς*, *Ματάνης*.

Τη μορφή *Δηματάκης* τη βρήκαμε ως ΕΠ στο Ροδολίβος. Στο Σιδηρόκαστρο δύο αδέρφια από τη Βίτσα Ιωαννίνων έχουν ΕΠ *Δηματάκης* και *Δηματάτης*, ενώ οι γιοι τους *Δηματάτης*.

Το *Ματάγκας* < *Ματάνγκας* το θεωρούμε διευρυμένη μορφή του *Ματάνης* με σχηματιστικό στοιχείο -κ-. Το *Ματάνης* σχηματίζεται όπως *Κωτάνης* < *Κώτας* < *Κωνσταντίνος*, το οποίο ακούσαμε ως ΒΑ στην Τούμπα, Γάζωρο και σε τουρκόφωνους πρόσφυγες στα Σέρρας από το Εϊνεσί της Προύσας. Στο Βαλτερό με καταγωγή από τη Θράκη βρήκαμε το ΕΠ *Δημητιανόπουλος* ή *Δημοτιανόπουλος*.

νεοελληνικά κύρια ονόματα ιστορικά και γλωσσικά ερμηνεύμενα, Αθήνα 1912, σ. 62: *Δήμος*, *Δημαράς*, *Δημαράς*, κτλ.

6. Βλ. π.χ. το σχόλιο του Ν. Κατσάνη, *Ονομαστικό Νυμφαίου (Νέβεσκας)*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 66, για το ΕΠ *Μέρτζος* από το Νυμφαίο και τη δική μας πρόταση παρακάτω, στο 3.6.

7. Μπούτουρας, ό.π., σσ. 168, 169.

8. Ν. Κατσάνης, ό.π., σ. 55.

9. E. Trapp, *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, τόμος 7, Βιέννη 1985, σ. 147.

Το *Ματαράγκας* προήλθε κατά τη γνώμη μας από μορφή *Ματάρας*, όπως *Μήτσος* > *Μητσάρας*, *Χρήστος* > *Χρηστάρας*. Το ΒΑ *Ματλάγκας* ως μορφή του *Δημήτριος* ακούσαμε στην Πεντάπολη, το ΒΑ *Μάτρος* ως μορφή του *Δημήτριος* στη Νιγρίτα. Νομίζουμε ότι εδώ ανήκει και το θρακιώτικο ΕΠ *Ματράκας* (όχι από το τουρκ. *matrak* = διασκέδαση, απόλαυση, πρβ. ρήμα *ματρακώθ'κι* = μέθυσε στο Μ. Σούλι). Τη μορφή *Δημητρακάς* βρήκαμε ως ΕΠ στο Βαλτερό από τη Θράκη.

3.3. Θέμα *Μετ-*: *Μέτας* ή *Μέτους*

Τη μορφή *Μέτας* θεωρούμε παράλληλη του *Μήτας* από μια οξύτονη μορφή *Μητός, *Μητάς με αναβιβασμό του τόνου. Για την εμφάνιση -ε- στη θέση ατόνου -i- πρβ. *Βαγγιλή* > *Βαγγέλω*, *Βασιλ'κή* > *Βασέλ'κω*. Το αταύτιστο *Μέτω* του Μπούτουρα είναι βεβαίως το θηλυκό του *Μέτας*¹⁰. Τη μορφή *Μέτος*, θηλ. *Μέτω*, ταυτίζει με *Μεταξούλα* ο Γριτσόπουλος¹¹. Τη μορφή *Μετο* ταυτίζει με το *Μεθόδιος* ο Ζαίμον ακολουθώντας προφανώς τον Weigand¹², δεξ παραπάνω στο 1.1. Το ΕΠ *Δεμέτης* βρήκαμε στο Αηδονοχώρι και στο Ροδολίβος. Του δευτέρου η καταγωγή ήταν από το Μ. Σούλι, όπου ήταν γνωστός ως *Ντιμέτης*.

3.4. Το αρχικό θέμα *Μετ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μετόκης*, *Μετόχης*, *Μετετόπουλος*.

Τη μορφή *Μετόκης* θεωρούμε παράλληλη των *Μέτας*, *Μητάκης*, όπως και τη μορφή *Μετόχης* με εναλλαγή του κ > χ. Το -ε- στο *Μετόκης* είναι εξευγενισμός του ατόνου -η-, που στα βόρεια ιδιώματα προφέρεται ως -i-. Το ΕΠ προφέρεται στο χωριό πάντα ως *Μητόκης*, όπως μάς διαβεβαίωσε ο κάτοχός του. Το θέμα *Με(η)τακ-* με ουράνωση -κ- > -τσ- παίρνει τη μορφή *Μετάκ-ης* > *Μετάξης*, που ταυτίζεται εύκολα με το *μετάξι*. Το ΒΑ *Μετάξης* αναφέρει ο Μπούτουρας «διά το πολύτιμον και λαμπρόν»¹³. Το *Μετάξω* είναι πολύ συνηθισμένο ΒΑ σε γυναίκες,

10. Μπούτουρας, ό.π., σ. 173.

11. Τ. Γριτσόπουλος, «Βαπτιστικά ονόματα εκ Πελοποννήσου των χρόνων της Τουρκοκρατίας», *Λαογραφία* 16 (1956/57) 371.

12. J. Zaimon, *Bălgarski Imennik*, Σόφια 1988, σ. 150. Πολλές φορές θα αναφερθούμε στην εργασία του Ζαίμον, η οποία είναι σύγχρονη και ιδιαίτερα πλούσια, συγκρινόμενη με αυτή του Μπούτουρα για την ελληνική, η οποία είναι του 1912 και περιλαμβάνει περίπου 2.000 μορφές ΒΑ. Σε αντίθεση με τον Μπούτουρα ο Ζαίμον παραθέτει περίπου 15.000. Για τις ταυτίσεις του βέβαια έχουμε μεγάλες επιφυλάξεις. Μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις αναφέρει εκών-άκων ελληνικά πρότυπα βουλγαρικών ΒΑ. Το ίδιο ισχύει και για την εργασία του Weigand, ο οποίος μάλιστα καταφεύγει σε αλβανικά πρότυπα περιφρονώντας τα ελληνικά. Το Βυζάντιο απουσιάζει σχεδόν ολοκληρωτικά και από τις δύο εργασίες. Ωστόσο για μας υπήρξε η εργασία του Ζαίμον πολύ βοηθητική, διότι περιλαμβάνει ως ΒΑ όλες σχεδόν τις μορφές ΕΠ που εμείς παραθέτουμε και τις οποίες θεωρούμε εξελίξεις ΒΑ. Θα ήταν ευτύχημα να υπήρχε κάτι ανάλογο και για τουρκικά και αλβανικά ΒΑ.

13. Μπούτουρας, ό.π., σ. 152.

φυσικά και το ΕΠ *Μεταξάς* είναι, τουλάχιστον σ' ένα μεγάλο βαθμό, ίδιας αρχής (πρβ. μεσν. *Μεταξάς* αλλά και *Μεταξάρης*)¹⁴.

Ως μεταφραστικό δάνειο στη βουλγ. αντιλαμβανόμαστε το ΒΑ *Koprina* που ο Ζαϊμον ετυμολογεί από μια υποτιθέμενη ευχή «να έχει όμορφα μαλλιά, αστραφτερά όπως το μετάξι»¹⁵.

3.5. Θέμα *Μητ-*: *Μήτας, Καρα-μήτος, Χατζη-μήτας, Μήτογλου, Μήτιος, Καρα-μητιός*.

Οι μορφές *Μήτος, Μήτας* είναι ως ΒΑ κοινές στο νομό για το *Δημήτριος*. Το γυναικείο *Μήτω* ακούσαμε και από τουρκόφωνους πρόσφυγες στη Ν. Ζίχνη από το Σογιούτ της Προύσας.

3.6. Το αρχικό θέμα *Μητ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μητάκης, Μητούδης*¹⁶, *Μήτουτζικ, Μητακάκης* (πρβ. μεσν. *Μητατάρης*)¹⁷, *Μητακίδης, Μήταλας, Μητερίδης, Μήτρης* (πρβ. μεσν. *Δημητράς, Δημητρώ*)¹⁸, *Μητρόγλου, Μητριδής, Μηκίδης, Μητρόγκας, Μητρολίδης, Μητίνης*, (πρβ. μεσν. *Μιτωνάς*)¹⁹, *Μητικανίδης, Μηταρίδης, Μήτκας, Μήτκογλου, Μήτκος, Μητόνας, Μητόνης, Μήτολης, Μητούσης, Μητουσούδης, Μητούσκας, Μήτρακας, Μητράκας, Μητράκης* (πρβ. μεσν. *Δημητράκος*)²⁰, *Μητράκογλου, Μητρακλής, Μητρούδας, Μητρούδης, Μητροσιούδης, Μητριτζάκης* (και *Μητριτζιάκης, Μητρατζάκης*), *Μητιούδης, Μητιάκης, Μητιακούδης* (και *Μητακούδης*), *Μήτιγκας, Μητίνης, Παπαμητούκας* (και *-μουτούκας*), *Μήτιλης, Μητιλούδης* (και *Μητε-*), *Μητλάρης, Μητηλίδης, Μήτρεντσες, Μητριτζής, Μητητώνης* (πρβ. μεσν. *Μετρητόπουλος, Μετριώτης*)²¹, *Μετριτικός, Μητριτζίκης* (πρβ. μεσν. *Δημητρίτζης*)²², *Μητριός, Μητρούσης, Μητρούδης, Μητρούσκας, Μητρούλης*.

Οι μορφές *Δημητρός, Δημητρούσης* είναι κοινές στο νομό για το *Δημήτριος*, στη Νιγρίτα βρήκαμε τη μορφή *Δημητρακούδας*, στους Βλάχους της Ηράκλειας *Δημητρόνκας*, ο Μανασσίδης παραθέτει τα *Δημητρός, Δημήτρος, Δημητρακούλης* για τη Θράκη²³, ο Βαμβακίδης τη μορφή *Δημητρίτσας*²⁴, ο Μενάρδος τις μορφές

14. Γραρ, ό.π., σ. 212.

15. Ζαϊμον, ό.π., σ. 124.

16. Τη γραφή με *-η-* αποκαταστήσαμε σε πολλές περιπτώσεις. Πολλά είναι γραμμένα με *-ι-*, *-υ-*, το δεύτερο προφανώς με επίδραση του *μύτη*.

17. Γραρ, ό.π., σ. 223.

18. Γραρ, *Prosopograph. Lexikon*, τεύχ. 3, Βιέννη 1978, σ. 34.

19. Γραρ, ό.π., 7, σ. 234.

20. Γραρ, ό.π., 3, σ. 26.

21. Γραρ, ό.π., 7, σ. 217.

22. Γραρ, ό.π., 7, σ. 34.

23. Σ. Μανασσίδης, «Συλλογή κυρίων ονομάτων των νεωτέρων Ελλήνων», *Αρχ. Θρακ. Θησ.* 1 (1934-5) 219.

24. Ι. Βαμβακίδης, «Σύμμεκτα εξ Οινόης», *Αρχ. Πόντου* 9 (1939) 172.

Δημητρουλλάς ή Δημητραλλάς²⁵, ο Παπαχριστοδούλου τη μορφή Δημητρίκας²⁶, ο Σπανός τη μορφή Δημητράσκου (η)²⁷.

Οι μορφές *Μητρούδας*, *Μητρούδα* είναι κοινές στο νομό, τη μορφή *Μητρούσκας* ακούσαμε στη Νιγρίτα, τη μορφή *Μητρώνης* χρησιμοποιούν οι πρόσφυγες από την Πέτρα της Θράκης.

Το ΒΑ *Μήτιλης* και *Μήτιλας* (< *Μήτλης* < *Μήτρης*) ως μορφή του *Δημήτριος* ακούσαμε στο Σφελινό, το ΒΑ *Μητράλας* στο Μ. Σούλι για έναν χοντρό *Δημήτριο*, το ΒΑ *Μητάλας* στο Χρυσό, το ΒΑ *Μητιλίκης* στο Ροδολίβος. Το ΒΑ *Μήτλης* ως μορφή του *Δημήτριος* αναφέρει ο Μπάμιος για το Σουφλί²⁸, τα ΒΑ *Μήτλης*, *Μητλιούλ* 'ς ο Μπούτουρας²⁹. Νομίζουμε ότι εδώ ανήκει και η μορφή *Μετλής* (< *Δημητρής*, όπως *Πετρής*, *Κωστής*), που ο Μπούτουρας παράγει από *Mehmet* για τους Βαλαάδες³⁰.

Η κατάληξη *-τζικ* φαίνεται πως είναι η υποκοριστική τουρκική *-cik*. Τη συναντούμε συχνά σε ΕΠ όχι μόνον στην τουρκόφωνη Ν. Ζίχνη, π.χ. *Νάσιουτζικ* και *Νασιουτζίκης* < *Νάσιος* < *Αθανάσιος*, *Αποστολτζίκης* < *Απόστολος*, αλλά και στο ελληνόφωνο Ροδολίβος, π.χ. *Βασιουτζίκης* < *Βάσιος* < *Βασίλειος*, *Δημοιτζίκης* < *Δήμος* < *Δημήτριος*, *Γεωργιτζίκης* < *Γεώργιος*. Ωστόσο πρέπει να σημειώσουμε ότι το σχηματιστικό στοιχείο *-τζ-* μπορεί να αναπτύχθηκε αναλογικά με τα ΒΑ *Κώτσος*, *Μήτσος* (το *Γεωργιτζίκης* εμφανίζεται μια φορά στο ΜΑ του Ροδολίβους και ως *Γεωργίτσος*), τα *-κ*, *-κης* μπορεί να είναι ό,τι απέμεινε από την κατάληξη *-άκης*, όπως την παρακολουθούμε π.χ. στο θρακιώτικο *Κυριαζάκης* < *Κυριατζής*, παράλληλη μορφή του *Κυριαζούδης*.

Η κατάληξη *-κας* έχει μεγεθυντική σημασία σε αντίθεση με την *-κος*: *Μητράκος* - *Μήτρακας*, πρβ. στη Νιγρίτα *Τσέλιακας* < *Τσέλιος* < *Στέργιος* για τον εύσωμο, *Κώτσιακας* < *Κώτσιος* < *Κωνσταντίνος*.

Κατάληξη *-ες* για την ονομαστική του ενικού δεν αναφέρει ο Ανδριώτης³¹. Τη συναντούμε σε ΕΠ τόσο στην τουρκόφωνη Ν. Ζίχνη, π.χ. *Ντώνες* < *Αντώνιος*, *Κώτσες* < *Κωνσταντίνος*, όσο και στην ελληνόφωνη Πεντάπολη, *Τσικές* (;) < *Γεώργιος*. Στην Πεντάπολη βρήκαμε και το ΒΑ *Κουτές* < *Κωνσταντίνος*. Το ΒΑ *Χαριστός* το βρήκαμε και με τη μορφή *Χαριστές* όχι μόνο στη σλαβόφωνη Αγριανή, αλλά και στην ελληνόφωνη Κορμίστα και στα Σέρρας / Κάτω Καμενί-

25. Σ. Μενάρδος, *Περί των ονομάτων των Κυπρίων*, Αθηνά 16 (1904) 286.

26. Π. Παπαχριστοδούλου, «Μετασχηματισμός κυρίων ονομάτων ανδρών και γυναικών», *Αρχ. Θρακ. Θησ.* 11 (1944-5) 122.

27. Κ. Σπανός, «Τυρναβίτικα ονόματα του 18. αιώνα», *Ονόματα* 13 (1989-90) 134.

28. Κ. Μπάμιος, «Ονόματα Σουφλίου», *Αρχ. Θρακ. Θησ.* 36 (1973) 65.

29. Μπούτουρας, ό.π., σ. 62.

30. Μπούτουρας, ό.π., σ. 124.

31. Ν. Ανδριώτης, *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη 1983³, στη λ.

κια. Το ΒΑ *Μητάτσες* ταυτίζει με το *Δημήτριος* για τη δίγλωσση Αναστασιά ο Θεολόγου³², πρβ. και Σκανδαλίδη για τη Χάλκη, ο οποίος παραθέτει το ΒΑ *Μιστενές* < *Δημοσθένης* και αναφέρει ότι η κατάληξη -ες είναι ευρέως διαδεδομένη στη Ρόδο και αναφέρει τα ΕΠ *Γιαννακές*, *Κουνελλές*³³.

Η κατάληξη -τζης στο *Παντατζής* και άλλα δεν έχει καμία σχέση με την τουρκική -ci που δηλώνει το πρόσωπο που ενεργεί, αλλά αναπτύχθηκε ανεξάρτητα στην ελληνική. Το σχηματιστικό στοιχείο τζ/τσ είναι πολύ διαδεδομένο στα ΒΑ και δημιουργεί πολλές φορές απρόβλεπτους σχηματισμούς. Έτσι ο Μπούτουρας παράγει το ΒΑ *Πανταζής* (δίχως να αναφέρει την παράλληλη μορφή *Παντατζής*, η οποία είναι κατά τη γνώμη μας και η αρχική) από μια υποτιθέμενη ευχή «πάντα να ζει»³⁴. Πιο απλά ετυμολογείται από σύμφυση *Πάντος* + *Παναγής* με ουράνωση γ>τζ (πρβ. *Τζωρτζία* < *Γεωργία*): *Πανταγής > *Παντατζής*. Τα ΒΑ *Παντός*, *Παντής* ταυτίζονται στα διάφορα χωριά του νομού με τα *Παναγιώτης*, *Παντελής*, ονόματα πολύ διαδεδομένα, πράγμα που εξηγεί και την ευρεία διάδοση του ΒΑ και ΕΠ *Πανταζ(-τζ-)ής*.

Θα πρέπει επίσης να δεχθούμε όχι μόνον την τροπή τσ <> τζ αλλά και τζ <> ζ, τσ <> σ. Οι μορφές *Σάκης*, *Σάκος* είναι κοινές στο νομό για το *Αθανάσιος*, όμως στο Χρυσό μας ταύτισαν και τις μορφές *Τσιάκος* και *Ζάκης*. Το ΕΠ *Μανασής*, όπως και το αντίστοιχο ΒΑ, ακούγεται μόνον ως *Μαναζής*, *Μανατζής*, ενώ στο Χρυσό ακούσαμε και τη συχνή μορφή *Ζάκης* (< *Μανα-ζάκης*). Στη Ν. Ζίχνη ο *Κουλιούσης Δημ.* (γέν. 1874) είχε γιο με ΕΠ *Κολίζης*. Σήμερα επιβιώνουν και τα δύο ως παράλληλες μορφές. Η μορφή *Τάτσης* είναι κοινή για το *Αναστάσιος* στο νομό, ενώ το ταυτίζουν με το *Δημήτριος* στην Αναστασιά και στην Αγριανή (προφανώς από τη μορφή *Μη-τάτσες* που παραθέτουμε παραπάνω). Έτσι μπορούμε να ταυτίσουμε πιο πειστικά κατά τη γνώμη μας το ΕΠ *Ταζές* της Ν. Ζίχνης με το *Δημήτριος*, αφού στην οικογένεια επαναλαμβάνεται το *Δημήτριος*, το ΕΠ *Ταζελίδης* από τη Θράκη με το *Αναστάσιος*, αφού ο πρωτότοκος γιος ονομάζεται έτσι, όχι από τουρκ. taze = νωπός, όπως πιστεύει ο Τομπατίδης³⁵.

Από τη μορφή *Μήτρος* με μετάθεση του -ρ- προκύπτει το ΒΑ *Μήρτος*, το οποίο και ο Μπούτουρας ταυτίζει με το *Δημήτριος*³⁶. Το ΒΑ *Μερτύρης* που παραθέτει ο Σπανός από τον Τύρναβο είναι κατά τη γνώμη μας παράλληλη μορφή του *Μήρτος*³⁷. Το ΒΑ γυναικός που βρήκαμε στο Σιδηρόκαστρο είναι

32. Χρ. Θεολόγου, *Η Αναστασιά άλλοτε και τώρα*, Αθήνα 1991, σ. 48.

33. Μ. Σκανδαλίδης, «Χαλκήτικα οικογενειακά ονόματα και παρατσούκλια από αρχαία ή βυζαντινή επίδραση», *Ονόματα* 9 (1984) 258.

34. Μπούτουρας, ό.π., σ. 167.

35. Δ. Τομπατίδης, *Ελληνικά επώνυμα τουρκικής προέλευσης*, Αθήνα 1990, σ. 159.

36. Μπούτουρας, ό.π., σ. 63.

37. Σπανός, ό.π., σ. 254.

βεβαίως το θηλ. του *Μήρτος*: *Μυρτίνα* ονομαζόταν η γιαγιά, *Μυλτίνη* η εγγονή. Με ουράνωση του τ > ř > τσ, τζ προκύπτουν τα ΕΠ *Μήρτσιος*, *Μηρτσολίδης*. Το ΒΑ *Μήρτσιος* ως μορφή του *Δημήτριος* βρήκαμε σε ντόπιους στην Οινούσσα. Παράλληλη μορφή του θεωρούμε τα *Μέρτζιος*, *Μέρτσιος* (για την εμφάνιση του -ε-, δεσ παραπάνω στο 3.3.). Με προσθήκη του σχηματιστικού στοιχείου -ν- δημιουργήθηκαν τα ΕΠ *Μερτζιάνης*, *Μερτσίνης*. Το *Μερτζιάνης* συνέπεσε ηχητικά με το τουρκ. *mercän* = κοράλλι. Έτσι ο Μπούτουρας ερμηνεύει το πολύ συχνό ΒΑ *Μερτζιάνα* «διά την χάριν του χρώματος»³⁸. Ελληνόφωνοι πρόσφυγες στα Σέρρας από τη Μυσόπολη της Μ. Ασίας εξελλήνισαν το υποτιθέμενο τουρκικό όνομα. Μικρός άκουγα το όνομα κυρά-*Κοραλλία*. Τα ΒΑ *Μύρτσος*, *Μυρτσέλλης*, *Μυρτσούδης* παραθέτει ο Μανασσίδης από τη Θράκη³⁹. Παράλληλη μορφή είναι και το *Μερσώ* που βρήκαμε στο Κωνσταντινάτο σε πρόσφυγες από τη Θράκη. Με σχηματιστικό στοιχείο -ν- εύκολα παράγεται η μορφή *Μερσίνα*, *Μιρσίνα* και ταυτίζεται με το *μυρσίνη*. Έτσι και ο Μπούτουρας «διά το αείφυλλον»⁴⁰. Εμείς βρήκαμε στην Κορμίστα μια *Μερτζανιώ* από τη Θράκη, η οποία ήταν γνωστή ως *Μιρσίνα*. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το ΒΑ βρήκαμε μόνο σε πρόσφυγες από τη Θράκη, πράγμα αρκετά ύποπτο, διότι στα ιδιώματα αυτά συναντούμε πολλούς ποιητικούς σχηματισμούς που κατά τη γνώμη μας οφείλονται στην επίδραση του Πατριαρχείου, καθώς οι περιοχές αυτές ποτέ δεν αποκόπηκαν από τον βυζαντινό κορμό και η οργάνωση των σχολείων ήταν ιδιαίτερα έντονη στην περιοχή κατά τον περασμένο αιώνα.

Με την υποκοριστική κατάληξη -ούδα, χαρακτηριστική των βορείων ιδιωμάτων, παράγεται η μορφή *Μιρσούδα* που παραθέτει ο Κουρτίδης⁴¹. Με ανάπτυξη προθετικού α- εύκολα δημιουργούνται οι μορφές *Αμερσούδα* που βρήκαμε στην Αγία Παρασκευή σε πρόσφυγες από τη Θράκη, *Αμοιρσώ*, *Αμοιρσούδα*, *Αμοίρ(ι)σα*, που παραθέτει ο Μανασσίδης⁴². Η μορφή είναι ευρύτερα γνωστή. Ο Γριτσόπουλος παραθέτει το ΒΑ *Αμοίριτζα* στα ακαταχώρητα⁴³, ο Παπαγεωργίου για τα Σέρρας το ΒΑ *Αμύρισσα*⁴⁴, η Καπέλλα το ΒΑ *Αμίρισσα*⁴⁵. Οι μορφές αυτές εύκολα ταυτίζονται με το *αμηνάς*. Έτσι και ο Μπούτουρας «εκ του

38. Μπούτουρας, ό.π., 6, σ. 157. Εμείς νομίζουμε ότι πρόκειται για εξέλιξη ανεξάρτητη από το ομόηχο του τουρκικό. Ο Trapp, 7, σ. 210, αναφέρει έναν *Μερτάνη Ιωάννη* από το έτος 1342 στην περιοχή της Ζίχνης, όπου δεν είχαν εμφανιστεί ακόμη οι Οθωμανοί.

39. Μανασσίδης, ό.π., σ. 220.

40. Μπούτουρας, ό.π., σ. 141.

41. Κ. Κουρτίδης, «Περί της καταγωγής των Σουφλιωτών», *Αρχ. Θρακ. Θησ.* 10 (1943-1944) 224.

42. Μανασσίδης, ό.π., σ. 218.

43. Γριτσόπουλος, ό.π., σ. 374.

44. Π. Παπαγεωργίου, «Αι Σέρραι και τα προάστεια τα περί τας Σέρρας και η μονή του Ιωάννου Προδρόμου», *BZ* 3 (1894) 59.

45. Θ. Καπέλλα, «Όνόματα γυναικεία στην Κάλυμνο», *Όνόματα* 12 (1988) 227.

αραβοτουρκικού τούτου τίτλου του ναυάρχου»⁴⁶. Για άλλες φωνητικές συμπτώσεις στο ΒΑ *Αμηνράς* σε επόμενο άρθρο.

3.7. Θέμα *Μοτ-*, *Μουτ-*: *Μότας*, *Μότος*, *Μούτος*, *Καρα-μούτας*, *Μούτιος*, *Μουτιόης*.

Το ΒΑ *Μουτός* (< *Δημητρός*) είναι κοινό στο νομό. Τις μορφές *Μουτρός* και *Μουτλός* βρήκαμε στην Κρηνίδα.

3.8. Το αρχικό θέμα *Μοτ-*, *Μουτ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μουτάκας*, *Μουτιάκης*, *Μουτούρης*, *Χατζη-μουτούκης*, *Μουτούσογλου*, *Μόταλας*, *Μούτλας*, *Μουτούλης*.

Τη μορφή *Μουτάκος* βρήκαμε στο Μ. Σούλι και τη Νιγρίτα, τη μορφή *Μουτάκας* στην Αγγίστα. Τη μορφή *Μουτούσης* στο Ν. Σούλι. Το ΒΑ *Μουτούρης* < *Μουτούλης* με εναλλαγή των υγρών λ > ρ. Το *Μουτούλης* < *Μοτός* < *Δημήτριος* (δες στο 1., αλλά και Μπούτουρας)⁴⁷, αναλογικά με το *Στάμος* > *Σταμούλης*, *Κώτας* > *Κωτούλας*. Το ΕΠ συναντήσαμε πολλές φορές και με τις μορφές *Μουδούρης*, *Μιντιούρης*, *Μουντούρης*, προφανώς με επίδραση και του τουρκ. müdür = διευθυντής. Ως *Μιντιούρης* ήταν γνωστός στην Ευκαρπία ένας *Δημήτριος* (γέν. 1860). Εδώ ανήκει και το ΒΑ *Μητορή* και *Μουτουρή* που μάς ταύτισαν με το *Βικτώρια* οι τουρκόφωνοι πρόσφυγες στα Σέρρα από το Εϊνεσί της Προύσας. Το ΒΑ *Μητούλα* ταυτίζει με *Δήμητρα* ο Μπούτουρας.

4. Θέματα με ουρανωμένο τ > c, δ

4.1. Θέμα *Ματσ-*: *Μάτσας*, *Ματσάς*, *Μάτσιοι*, *Καρα-μάτσιοι* (ή *Καρα-ματζής* ή *Καρα-μάντζης*).

Τη μορφή *Μάτιος* - *Μάτσας* - *Μάτσας* θεωρούμε παράλληλη του κοινού *Μήτσιοι* - *Μήτσος*. Το -α- στα *Μάτσας* - *Μάτσιοι* από αφομοίωση του -η- προς το -α- της επόμενης συλλαβής, όπως π.χ. *Μητσάρας* > *Ματσάρας* ή ίσως με εξέλιξη e > a του η εξαιτίας μιας ιδιαίτερα ανοικτής του προφοράς. Το ΒΑ *Ματσιάκος* (προφανώς < *Μητσιάκος*) βρήκαμε στην Πεντάπολη ως μορφή του *Δημήτριος*. Τα ΒΑ *Μάσιοι*, *Μασιέλης*, που ο Μπούτουρας ταυτίζει με το *Ματθαίος*, νομίζουμε ότι ανήκουν εδώ, όπως και ΒΑ *Μάσιγκα* που ταυτίζει με *Massinga*⁴⁸.

4.2. Το αρχικό θέμα *Ματσ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Ματσάκος*, *Ματσάκας*, *Ματσάλης*, *Ματσάνης*, *Ματσάνιος*, *Ματσούδης*, *Ματσούκας* (πρβ. μεσν. *Ματζουκάτος*, *Ματζούκης*)⁴⁹, *Ματσανούδης*, *Ματσάρας*, *Καρα-μήτσιοι* (ή -ματζής ή -μάντζης), *Ματσαρώκος*, *Μάτσικας*, *Ματσίκης*, *Μα-*

46. Μπούτουρας, ό.π., σ. 108.

47. Μπούτουρας, ό.π., σ. 63.

48. Μπούτουρας, ό.π., σσ. 77, 121.

49. Trapp, ό.π., 7, σ. 148.

τσικούδης, Μάτσκας, Ματσικο-γιάννης, Ματσιανούδης, Μάτσιανος, Ματσιάνας, Ματσιώζης.

Η κατάληξη -κος στο Ματσάκος με υποκοριστική σημασία, όπως στα Χρήστος > Χρηστάκος, Δημήτρης > Δημητράκος, η κατάληξη -κας με μεγεθυντική, όπως στα Μήτρακας, Κώτσιακας (δες και παραπάνω στο 3.6.).

Η μορφή Ματσούκας, την οποία ο Σκορδέλλης ταυτίζει με το Δημήτριος⁵⁰, σχηματίζεται όπως τα ΒΑ Μητούκας, Μουτούκας στη Νιγρίτα (δες παραπάνω στο 1.2.). Ο Τριανταφυλλίδης εντάσσει τα ΕΠ σ' αυτά που παράγονται από σκευή και έπιπλα⁵¹. Σε παρετυμολογία οφείλεται προφανώς και η ερμηνεία που ακούσαμε στην Αγριανή, «που έχει μεγάλο ματσούκι», δηλαδή μεγάλο πέος (πρβ. Ανδριώτης, ματσούκα, η = μεγάλο ραβδί· μεσν. ματσούκα < βενετ. mazzoca)⁵².

Το Ματσάρας ως μορφή του Δημήτριος το βρήκαμε στην Πεντάπολη. Από αυτό και το ΕΠ Ματσαρώκος με επίδραση πιθανόν και του ματσιαρώκος = αρσενικός γάτος (έτσι λέγεται π.χ. το γνωστό κατοικίδιο στη γενέτειρά μας Σέρρας / Κάτω Καμενίκια). Ο Τριανταφυλλίδης παράγει το ΕΠ Μάτσας < σλ. mača = γατούλα, το ΕΠ Μάτσικας < mačka = γάτα⁵³, ενώ ο Ζαίμον παράγει τα ΒΑ Μαό, Μαόκο, Μαόκαν από το Ματθαίος⁵⁴.

Εμείς νομίζουμε ότι οι μορφές αυτές είναι εξέλιξη του Δημήτριος από μια μορφή *Δημάσκος, την οποία συναντούμε σε χωριά του Παγγαίου ως ΒΑ και ΕΠ με τη μορφή Δαμάσκος. Κατά τη γνώμη μας δεν πρόκειται για το Δαμασκηνός, όπως πιστεύει ο Μπούτουρας⁵⁵, αλλά για έναν αναλογικό σχηματισμό, όπως στο Μητσάρας > Ματσάρας. Ο Γιαννόπουλος μας παραθέτει και το θηλυκό Δαμάσκω, παράλληλη μορφή του Δαμάσω⁵⁶ (πρβ. το ΒΑ Δημασής στο 5.1.).

4.3. Θέμα Μετο-: Μέτσος, Μέτσιος

Τη μορφή Μέτσιος - Μέτσκας θεωρούμε παράλληλη του κοινού Μήτσιος. Για την τροπή του i > e δες παραπάνω στο 3.3. Η μορφή συνέπεσε ηχητικά και με το σλ. mečka = αρκούδα. Στη γενέτειρά μας ακούσαμε και την εξής ερμηνεία από έναν κάτοχο του ΕΠ: Ο παππούς, που ήταν ψηλός και γεροδεμένος άντρας, συνήθιζε να χορεύει με τα χέρια ψηλά και έμοιαζε με αρκούδα. Είναι όμως απίθανο το συγκεκριμένο άτομο να έδωσε το ΕΠ στην οικογένεια, διότι ήταν αρκετά νέο (γένν. 1890). Το πιο πιθανό είναι να το είχε από τον πατέρα του

50. Βλ. Σκορδέλλης, «Κύρια ονόματα, επίθετα, παρανόμια Στενιμάχου», *Αρχ. Θρακ. Θησ.* 1 (1934-5) 153.

51. Μ. Τριανταφυλλίδης, *Τα οικογενειακά μας ονόματα*, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 57.

52. Ανδριώτης, ό.π., στη λ.

53. Τριανταφυλλίδης, ό.π., σ. 79.

54. Ζαίμον, ό.π., σ. 148.

55. Μπούτουρας, ό.π., σ. 62.

56. Ν. Γιαννόπουλος, «Θεσσαλικά ονόματα ανδρών και γυναικών από του 16. αιώνας και εξής», *Επετηρίς Παρνασσού* 12 (1916) 56.

Δημήτριο, ήταν άλλωστε γνωστός ως μπαρμπα-*Μέτσιοις*, φαίνεται δηλαδή πως τον προσφωνούσαν με το όνομα του πατέρα του, πράγμα πολύ συνηθισμένο.

4.4. Το αρχικό θέμα *Μετσο-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μετσίκας, Μέτσκας, Μετσκάρης, Μετσκάρης, Μέτσιαγκας* (ή *Μαντός*).

4.5. Θέμα *Μητσο-*: *Μήτσας, Μήτσιοις, Μητσιόδης, Μήτσογλου*.

4.6. Το αρχικό θέμα *Μητσο-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μητσούδης, Μητσιούδης, Μητσιάρης, Μητσκάρης, Μητσκάρης, Μήτσοικας, Μήτσοικος, Μητσίκας* (πρβ. μεσν. *Μητζικάκης, Μητζόπουλος*)⁵⁷, *Μήτσοκος, Μητσοάκας, Μητσιοάκης, Μητσίνης, Μήτσοινας, Μητσίλας, Μητσιοιώτης, Μητσοάνης, Μητσιούρης, Μητσίτσικας*.

Τη μορφή *Μητσοίνικος* ταυτίζουν με το *Δημήτριος* οι ντόπιοι στην Πρώτη, τη μορφή *Μήτσογκας* οι δίγλωσσοι στην Ορεινή, τη μορφή *Μητσιούλας* ο Κατσάνης⁵⁸, τις μορφές *Μητσοάκις, Μήτσορας, Μητσοόρης* ο Παπαχριστοδούλου⁵⁹. Εδώ ανήκει κατά τη γνώμη μας και το ΒΑ γυναικός *Μηζιλίνα* που παραθέτει ο Ανδρώνης⁶⁰ (για την εναλλαγή *τσ, τζ σ, ζ*, δεξ παραπάνω στο 3.6).

Στην Αλιστράτη βρήκαμε το ΕΠ *Δημητσάκης* με καταγωγή από τη Θράκη, στα Σέρρας το ΕΠ *Δημητσίκογλου* με καταγωγή από το Ασάκιοϊ της Μ. Ασίας.

4.7. Θέμα *Μοτσο-*, *Μουτσο-*: *Μότσας, Μότσιοις* (πρβ. μεσν. *Δημόσιοις*)⁶¹, *Μούτσοις, Μουτσίης, Μουτσιόδης, Μούτσογλου, Μουτσοόγλου*.

Τη μορφή *Δημότσιοις* ταυτίζει με το *Δημήτριος* ο Κατσάνης⁶², το ΕΠ *Δημότζης* ο Σπανός⁶³, τη μορφή *Δημούτσοις* ο Μανασσιδής⁶⁴. Εδώ νομίζουμε ότι ανήκει και το ΒΑ *Μωσής* που παραθέτει ο Πελαγίδης⁶⁵. Η οικογένεια *Μωυσής* στο Ροδολίβος ήταν γνωστή ως *Μουσής*.

Στο Μ. Σούλι του Παγγαίου γίνεται αυστηρή διάκριση ανάμεσα στο *Μούτσιοις* ως υποκοριστικό του *Δημήτριος* και το ομόηχό του ιταλικό (*μούτσοις* = ναυτόπουλο· μεσν. *μούτσοις* < ιταλ. *mozzo*), το οποίο χρησιμοποιείται για να δηλώσει το μικρό και ασήμαντο, που έχει περιορισμένα δικαιώματα. Με την

57. Γραπ, ό.π., 7, σ. 223.

58. Ν. Κατσάνης, «Ανθρωπωνυμικό Πενταλόφου», *Πρακτικά Β΄ Συμποσίου Βοϊακής Εστίας*, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 176.

59. Παπαχριστοδούλου, ό.π., σ. 142.

60. Στ. Ανδρώνης, «Βαφτιστικά και επώνυμα της Σκαμνιάς και της Κρυόβρυσης Ολύμπου (1602-1798)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 11 (1987) 159.

61. Γραπ, ό.π., 3, σ. 35.

62. Κατσάνης, ό.π., σ. 182.

63. Κ. Σπανός, «Ένα μετεωρίτικο χειρόγραφο του 18. αιώνα», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 8 (1985) 24.

64. Μανασσιδής, ό.π., σ. 219.

65. Ε. Πελαγίδης, *Ο κώδικας της Μητροπόλεως Καστοριάς*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 40.

εισβολή των αρχαιοελληνικών ΒΑ στο δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα ταυτίστηκαν οι μορφές *Μούτσιος* και *Μουτός* και με τα *Θεμιστοκλής*, *Δημοσθένης*. Έτσι στην Κρηνίδα μάς ταύτισαν τη μορφή *Μουτένης* με *Δημοσθένης*, στο Μ. Σούλι, Σφελινό το *Μουστένης* με το *Δημοσθένης*, στην Κρηνίδα το *Μουσταύκης* με το *Θεμιστοκλής*, στην Πρώτη το *Μουτσιουλής* με το *Θεμιστοκλής*.

4.8. Το αρχικό θέμα *Μοτσο-Μουτσο-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μότσανος*, *Μότσιας*, *Μότσιας* (ή *Μετσίας*), *Μουτσάκης*, *Μουτσιάκης*, *Μούτσιας*, *Μουτζούρης*, *Μουτσούρης*, *Μουτσουρίδης*, *Μούτσιανος*, *Μουτσιάνης*, *Μουτσιάνας*, *Μουτσιτάς*.

Τα *Μουτζούρης*, *Μουτσούρης*, όπως *Μουτός* - *Μουτούλης* - *Μουτούρης*, από τη μορφή *Μούτσιος*, *Μουτσής*, πρβ. και 2.1. Απίθανη κατά τη γνώμη μας η παραγωγή από *μούντζα*, *μουντζούρα* (για τη σημασία τους δεξ Ανδριώτης⁶⁶).

5. Θέματα με σχηματιστικό στοιχείο -σ-.

5.1. Θέμα *Μασ-*: *Μάσσης*, *Μασσής*, *Μάσιος*.

Τις μορφές *Μάσιος*, *Μασής* θεωρούμε παράλληλες των *Μήσιος*, *Μήσιος*. Το ΒΑ *Μασάκης* βρήκαμε στο ΜΑ της Ηράκλειας. Στη Μεσολακκιά ένας με ΕΠ *Δημασής* (γένν. 1850) είχε πατέρα με ΒΑ *Δημασής*. Στο Δημοτολόγιο εμφανίζεται ο *Δημασής* του *Δημήτριος* με καταγωγή από τη Χαλκιδική. Πρόκειται ασφαλώς για την ίδια μορφή με το ΒΑ γυναικός *Δαμάσω* που παραθέτει ο Γιαννόπουλος, παράλληλη του *Δαμάσκω*⁶⁷. Την ίδια μορφή παραθέτει και ο Σπανός, την οποία ταυτίζει με το θηλυκό του *Δαμασκηνός*⁶⁸ (δεξ και παραπάνω στο 4.2).

5.2. Το αρχικό θέμα *Μασ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μασάκης*, *Μασακάνης*, *Μασνάκης*, *Μασχάρης*, *Μασιούσης*, *Μασούρας* (πρβ. μεσν. *Μασούρος*)⁶⁹.

5.3. Θέμα *Μεσ-*: *Μέσας*.

5.4. Το αρχικό θέμα *Μεσ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μεσούρης*, *Μέσιγκας*, *Μεσσήνας* (πρβ. μεσν. *Μεζίνος*)⁷⁰, *Μεσίτης* (πρβ. μεσν. *Μεσίτης*)⁷¹, *Μέσκας*, *Μεσχάρης*.

5.5. Θέμα *Μησ-*: *Μήσας*, *Μήσιος*, *Μησόγλου*.

Νομίζουμε ότι στη μορφή *Μήσιος* συνέπεσαν φωνητικά τα ΒΑ *Δημήτριος*

66. Ανδριώτης, ό.π., στη λ.

67. Γιαννόπουλος, ό.π., σ. 188.

68. Κ. Σπανός, «Η ανέκδοτη πρόθεση 291 της Μ. Βαρλαάμ (18. αιώνας)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 17 (1990) 61.

69. Γραρ, ό.π., 7, σ. 144.

70. Γραρ, ό.π., 7, σ. 176.

71. Γραρ, ό.π., 7, σ. 211.

και *Μιχαήλ*. Στην ηχητική σύμπτωση του *Μιχαήλ* με τις μορφές του *Δημήτριος* που άρχιζαν από *Μ*- οφείλεται κατά τη γνώμη μας και η ευρεία του διάδοση. Δεν είναι τυχαίο που το ΒΑ *Γαβριήλ*, ο δεύτερος των Ταξιαρχών, είναι ουσιαστικά άγνωστο στο νομό, ενώ το *Μιχαήλ* αποτελεί ένα από τα πιο συνηθισμένα νεοελληνικά ΒΑ. Η φωνητική του συγγένεια το έκανε αποδεκτό από τους ελληνοφώνους κατά βάσιν κατοίκους του Βυζαντίου. Όταν μιλήσουμε για το *Μιχαήλ*, θα αναφερθούμε και στις μορφές που προσέλαβε σε σλαβόφωνο και τουρκόφωνο περιβάλλον.

5.6. Το αρχικό θέμα *Μησ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μητσάκης, Μήσκας* (και *Μήσχος*), *Μησκάρης, Μησκούδης, Μήσχος, Μήσινας, Μησιάκας, Μησέρης, Μησιράς* (πρβ. μεσν. *Μισουράς*)⁷², *Μησιρούδης, Μησιρλής, Μησιργής*.

Όπως το *Μάτσκας*, δεξ παραπάνω στο 4.1., δεν έχει σχέση με το σλ. *maška* = γάτα, όπως το ετυμολογεί ο Τριανταφυλλίδης⁷³, και το *Μέτσκας* με το σλ. *meška*, δεξ παραπάνω στο 4.3., έτσι και το *Μήσκας* δεν έχει σχέση με το σλ. *miška* = ποντίκι με το οποίο συνέπεσε φωνητικά, ούτε βεβαίως με το ελλην. *μίσχος*. Εμείς το θεωρούμε παράλληλη μορφή του *Μήτσιος*. Το ΒΑ *Μίσχος* το οποίο προφέρεται ως *Μήσκος* βρήκαμε στο ΔΗ της Κρηνίδας. Ο εγγονός του είναι *Δημήτριος*. Ως *Μήσκας* ήταν γνωστός ένας *Δημήτριος* στη δίγλωσση Λευκοθέα. Στην ερώτησή μας αν έμοιαζε με ποντίκι, έκπληκτος ο συνομιλητής μάς απάντησε πως όχι, αντίθετα ήταν ψηλός και ωραίος άντρας. Η γραφή στα ΔΗ ποικίλλει. Στην Κ. Καμήλα στην ίδια οικογένεια έχουμε γραφή *Μήσκας, Μίσκας, Μίσχος*. Διαφορετικής προελεύσεως είναι το παρατσούκλι που ανταποκρίνεται στα χαρακτηριστικά του ανθρώπου, όπως το βρήκαμε στη Ν. Ζίχνη ως *σιτσιάνης* < τ. *sičan* = ποντίκι. Φυσικά δεν μπορούμε να γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό το ΕΠ *Ποντικός*¹⁶ οφείλεται στο παρατσούκλι ή είναι μετάφραση ενός υποτιθεμένου σλ. *Μήσκας*. Στη γενέτειρά μας πολλοί συνομιλητές ταύτισαν και το ΕΠ *Μασχάρης* (γνωστό ως: *Μησκάρης*) με το *Ποντικός*. Ωστόσο ο γενάρχης της οικογενείας, γεννημένος στα μέσα του περασμένου αιώνα, εποχή κατάλληλη να δώσει το ΕΠ στην οικογένεια, ονομαζόταν *Δημήτριος*. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το ίδιο όνομα είχαν και οι γενάρχες των οικογενειών *Μάτσκας* στο Αδελφικό, *Ματσίκης* στα Κερδύλια, *Μετσικάρης* και *Μετσκάρης* στην Ορεινή. Εδώ ανήκει κατά τη γνώμη μας και το ΒΑ *Μισκιρή* που παραθέτει ο Μπούτουρας στα αταύτιστα⁷⁴. Το ΒΑ *Μίθο* ταυτίζει με το *Μιχαήλ* ο Ζαίμων, ενώ το ΒΑ *Μίσκο* με το *Δημήτριος*⁷⁵.

72. Γραπ, ό.π., 7, σ. 292.

73. Τριανταφυλλίδης, ό.π., σ. 79.

74. Μπούτουρας, ό.π., σ. 173.

75. Ζαίμων, ό.π., σ. 157.

Είναι απίθανο να ονομάστηκε κάποιος *Μησιράς*, διότι καλλιεργούσε καλαμπόκι (< τουρκ. misir = καλαμπόκι). Οι μονοκαλλιέργειες είναι πολύ μεταγενέστερο φαινόμενο. Εδώ ανήκει και το ΕΠ *Μισυρλής*, δίχως αυτό να αποκλείει βεβαίως ότι κάποιος απέκτησε το ΕΠ, επειδή έζησε ή ταξίδεψε στην Αίγυπτο (< τουρκ. Misir = Αίγυπτος, βλ., π.χ., Τομπαϊδής)⁷⁶. Με τη μορφή *Μισιργιός* και *Μισιρλής* το βρήκαμε και ως ΒΑ. Στο ΜΑ του Ν. Σκοπού ο *Μισιργιόπουλος* από τη Θράκη έχει πατέρα με ΒΑ *Μισιργιός*, στο ΔΗ ο αδελφός του ονομάζεται *Μιτιρτζόπουλος* και ο πατέρας του *Μισιρλής*. Νομίζουμε ότι είναι ξεκάθαρη και η παραγωγή του ΕΠ *Μιτιρτζόπουλος* < *Μητηρτζόπουλος* < *Δημήτριος*, ενώ στο ΜΑ βλέπουμε την ουράνωση του -τ-, *Μισιργιόπουλος* < *Μιτιρτζόπουλος*. Εδώ ανήκει και το ΒΑ γυναικός *Μισάρα* που βρήκαμε στα Σέρρας από τη Δυτ. Μακεδονία, ίσως και το ΒΑ *Μισεντζής* που ο Μπούτουρας παραθέτει στα αταύτιστα⁷⁷.

5.7. Θέμα *Μοσ- Μουσ-*: *Μόσιας, Μουσάς, Μούσας, Μούσης, Μούσιος, Καραμούσης* (ή *Καρα-μάνος*), *Μόζας, Μουζάς, Μούζας, Μουζιάς, Καρα-μούζης*.

Τις μορφές *Μούσης, Μούσιος* κτλ. τις θεωρούμε παράλληλες των *Μούτσιος, Μουττής*, βλ. παραπάνω, στο 4.7. Νομίζουμε ότι εδώ ανήκει και το ΒΑ *Μούσιος*, που οι Βλάχοι στην Οινούσσα μάς ταύτισαν με το *Θωμάς*· όμως οι Βλάχοι στο Λευκώνα μάς ταύτισαν το ΒΑ *Μουζ* με το *Δήμος* από μορφή *Δημούσης*. Φυσικά εδώ ανήκει και το ΒΑ γυναικός *Μούσια* σ' ένα μεγάλο βαθμό, που είναι κοινό στο νομό και ταυτίζεται με το *Μαρία*, προφανώς από τη μορφή *Μαρούσια*, που ταυτίζεται επίσης με το *Μαρία* και το οποίο είναι επίσης κοινό. Το ΒΑ *Μούσια* ταυτίζει με *Ευνομία* ο Μπούτουρας, ενώ αγνοεί τη μορφή *Μούσιος*⁷⁸. Τα *Μουζάς* κτλ. θεωρούμε επίσης παράλληλες μορφές με εναλλαγή των τσ, σ, τζ, ζ (δες παραπάνω στο 3.6).

5.8. Το αρχικό θέμα *Μοσ- Μουσ-* είναι δυνατόν να διευρυνθεί με προσθήκη σχηματιστικών στοιχείων και καταλήξεων. Εδώ κατατάσσουμε τα ακόλουθα ΕΠ: *Μοσχοπλάς, Μοσχίδης, Μόσκογλου* (ή *Μόσχου* ή *Μόσχογλου*), *Μόσχινας, Μοσχονάς, Μοσχοτζίκης, Μοσχοτάς, Μοσχάκης, Μοσχόβης, Μοσχοβίδης, Μοσχολιός, Μοσχούρης, Μουσκιάς, Μούσκιος, Μουσκίνης, Μουσικάκης* (ή *Μοσχάκης*), *Μουσίκας, Μουσιλής, Μουζάκας, Μουζαϊδής, Μουζενίδης, Μουζάκης*.

Οι μορφές *Μόσχος, Μόσκος, Μουσχιά, Μουσκιά* ως ΒΑ και ΕΠ είναι πολύ κοινές στα ντόπια χωριά του νομού και σε πρόσφυγες από τη Θράκη. Τις συναντούμε πολύ πιο συχνά στην περιοχή του Παγγαίου και της Νιγρίτας, ενώ είναι σπάνιες στη βόρεια ζώνη. Φυσικά δεν πρόκειται για παράγωγα του *μόσχος*, «διά την ευωδία», Μπούτουρας⁷⁸, αλλά για μορφή παράλληλη των *Μούτσιος*,

76. Τομπαϊδής, ό.π., σ. 141.

77. Μπούτουρας, ό.π., σ. 173.

78. Μπούτουρας, ό.π., σ. 153.

Μουτσής, τα οποία συναντήσαμε σε αφθονία στα χωριά του Παγγαίου. Νομίζουμε ότι η μορφή ξεκίνησε από το θηλυκό των *Μουτσής*, *Μούτσιος*, το οποίο συναντάται μόνο με τη μορφή *Μούσια*, ενώ το αρσενικό είναι πολύ συχνό. Οι διπλωνυμίες που βρίσκουμε στα ΔΗ και ΜΗ είναι πολύ βοηθητικές. Στο ΕΠ *Αζιού* εμφανίζεται σ' έναν κλάδο ή *Μόσχος* (γένν. 1889) στο Μ. Σούλι. Ο πατέρας του ονομαζόταν *Δημήτριος*. Τα ΒΑ *Μούσκα*, *Μουσκού* ταυτίζει με *Μοσχιά* ο Μπούτουρας⁷⁹, ενώ ο Ζαίμων ταυτίζει τη μορφή *Mosko* με *Μουσής*⁸⁰.

6.1. Πιστεύουμε πως παρουσιάσαμε με πειστικό τρόπο τη λειτουργία των σχηματιστικών στοιχείων (Formantia) για την ελληνική, φαινόμενο που πρώτος ο Weigand εντόπισε στη βουλγαρική γλώσσα⁸¹. Παρατηρήσαμε ότι, στηριζόμενοι μόνον στις δυνατότητες της ελληνικής, μπορούμε να δώσουμε μια πιο πειστική ερμηνεία για ένα πλήθος ΕΠ, δηλαδή μορφές ΒΑ, στην ερμηνεία των οποίων ο Weigand, κατά δική του ομολογία, απέτυχε⁸². Τα σχηματιστικά αυτά στοιχεία τα παραθέτουμε στον ακόλουθο πίνακα:

κ,	χ,	g,	ξ,	j	
τ,	φ,	c,	ς,	s,	ξ
d,	δ̂,	dz,	dž,	z,	ž
ν,	ν̂,	> μ,	β		
λ,	λ̂	<>ρ,	ρ		

6.2. Στον παραπάνω πίνακα, τα αρχικά είναι κατά τη γνώμη μας τα κ, ν, τ, λ, ρ. Τα υπόλοιπα αναπτύχθηκαν είτε από ουρανώσεις (κ > c, τ > c κτλ.), είτε από αμοιβαίες αλλαγές (ν > μ, λ <> ρ), είτε από συνδυασμό των αρχικών (ν+κ > g, ν+τ > d). Αυτά ήταν, όπως σωστά διέκρινε ο Weigand, συστατικά στοιχεία ΒΑ ή καταλήξεων και στη συνέχεια έπαψαν να έχουν οποιαδήποτε σημασία. Το -ν- το συναντούμε σε ΒΑ όπως τα *Ιωάννης*, *Ελένη*, *Εμμανουήλ*. Οι μορφές *Δημάνος* και *Δημητριανός* είναι μεσν.⁸³, ο Σπανός παραθέτει τα ΒΑ *Γεωργάνα* και *Γεργάνα* < *Γεωργία*⁸⁴. Το -τ- συναντούμε στα *Δημήτριος*, *Παναγιώτης*. Τη μορφή *Γούτας* < *Γεώργιος* ακούσαμε στο Χρυσό, τη μορφή *Κολίτης* < *Νικόλαος* στη Μυρρίνη, τη μορφή *Γιαννουτάς* < *Ιωάννης* παραθέτει ο Σπανός⁸⁵. Το -λ- βρίσκουμε στα *Βασίλειος*, *Μιχαήλ*, αλλά και στην υποκοριστική κατάληξη -ούλης (-ας), π.χ. *Κώτας* > *Κωτούλας*, *Γεώργιος* > *Τζιουτζιούλας*, *Δήμος* > *Δημούλας* και *Δημούλης*. Σε ονόματα από τη Θράκη συναντήσαμε και την υποκοριστική κατάληξη

79. Μπούτουρας, ό.π., σ. 153.

80. Ζαίμων, ό.π., σ. 160.

81. Weigand, ό.π., σ. 105 κ.ε.

82. Weigand, ό.π., σ. 108.

83. Trapp, ό.π., 3, σσ. 25, 26.

84. Σπανός, «Τυρναβίτικα ονόματα», ό.π., σ. 256.

85. Σπανός, «Η ανέκδοτη πρόθεση 291», ό.π., σ. 58.

-έλλης, π.χ. *Ιωάννης* > *Γιαννέλης* αλλά και *Γιαννακέλλης*. Το -ρ- συναντούμε στα *Γεώργιος, Δημήτριος, Χρήστος*, αλλά και στη μεγεθυντική κατάλληξη -άρας, π.χ. *Μήτσος* > *Μητσάρας, Χρήστος* > *Χρηστάρας*. Το -κ- συναντούμε στο *Κωνσταντίνος* αλλά και στις καταλήξεις -κος, -κας. Η κατάληξη -κος είναι υποκοριστική όπως στα *Δη-μητράκος, Χρηστάκος*, η κατάληξη -κας μεγεθυντική όπως στα *Μήτρακας* < *Δημήτριος*, δες και παραπάνω στο 3.6.

6.3. Η εκτεταμένη εφαρμογή της λειτουργίας των σχηματιστικών στοιχείων στην ελληνική μάς οδηγεί στην πεποίθηση ότι είναι δημιουργήματά της και ότι η βουλγαρική τα δανείσθηκε ενμέρει, όπως και τόσα άλλα. Η παρουσίαση στη συνέχεια των μορφών που προσέλαβαν ονόματα κοινά, όπως τα *Γεώργιος, Κωνσταντίνος, Χρήστος* κτλ. θα άρει, πιστεύουμε, τις όποιες επιφυλάξεις.

6.4. Προσωπικά είμαστε βέβαιοι ότι τα ΕΠ της Βαλκανικής (σ' ένα μεγάλο μέρος και της τουρκικής γλώσσας) είναι κυρίως μορφές ή δάνεια ονομάτων αγίων και μάλιστα των πιο γνωστών νεοελληνικών. Αυτά τα δημιούργησε το Βυζάντιο στη μακραίωνη ιστορία του και μια συντηρητική Εκκλησία, η οποία και σήμερα ακόμη αρνείται κάποτε να δεχθεί ονόματα από την αρχαία ελληνική παράδοση.

Το ίδιο ισχύει και για ολόκληρο το κεφάλαιο ΒΑ που ο Μπούτουρας χαρακτήρισε «Ονόματα εκ της ελευθέρας αντιλήψεως του λαού». Αυτά δεν είναι τίποτε άλλο παρά αναλογικοί σχηματισμοί και φωνητικές συμπτώσεις. Θεωρούμε εντελώς απίθανο πως ο άνθρωπος του Μεσαίωνα με τις δεισιδαιμονίες και τις προλήψεις του άρχισε ξαφνικά, δίχως προσλαμβάνουσες παραστάσεις, να ονομάζει τα παιδιά του με βάση τις σωματικές, πνευματικές κτλ. ιδιότητες, ή από τη φύση που τον περιέβαλλε, και εγκατέλειψε αυτά που του επέβαλλε η Εκκλησία η οποία κηδεμόνευε κάθε του βήμα.

Είναι επομένως επιτακτική η ανάγκη συλλογής και μελέτης των ΒΑ και ΕΠ σ' ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο, προτού η παράδοση στο χωριό χαθεί από την εισβολή του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης. Μόνον έτσι θα μπορέσουμε να παρατηρήσουμε τις μορφοπλαστικές ικανότητες μιας γλώσσας στη μακραίωνη πορεία της και να καταλήξουμε σε ασφαλή, όσο είναι δυνατόν, συμπεράσματα.